

DUBRAVKA BALEN-LETUNIC

Arheološki muzej u Zagrebu

GROB STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA IZ SV. PETRA LUDBREŠKOG

UDK 903.5(497.1)"638"

Izvorni znanstveni rad

Grob iz Sv. Petra Ludbreškog otkriven je još 1897. godine. Inventar groba nije u cijelosti sačuvan, osim dvije masivne nanogvice neznatno rastavljenih krajeva s krupnim polukružnim zadebljanjima, provijeslo i križne ataše kotlića, koje sadrže odlike kotlića grupe C po Merhartovoj tipološkoj podjeli posuda s križnim atašama. S obzirom na analogne primjerke kotlića i nanogvica, grob bi pripadao drugoj polovici 6. stoljeća, kao i glavnina materijala iz naselja istog lokaliteta, za sada neobjavljenog, čiji se kontinuitet naseljavanja može pratiti od 8. do 4. stoljeća prije n. e.

Veoma skromne i nedostatne podatke o nalazu groba u Sv. Petru Ludbreškom nalazimo u »Popisu« Š. Ljubića¹. Grob je nađen još 1897. godine u dvorištu Imbre Crikvenca, prilikom kopanja jame, na dubini od 2 m, a sadržavao je dijelove brončanog kotlića, odnosno provijeslo i dvije križne ataše, zatim dva masivna brončana punolijevana naroskana obruča (nanogvice) i ogrlicu koja nije ostala sačuvana. O načinu pokopa kao i o strukturi groba nemamo nikakvih podataka. Na žalost također ništa određenije ne možemo reći o materijalu i obliku zrna s ogrlice.

Opis nalaza:

Brončano polukružno glatko provijeslo, čiji krajevi završavaju u obliku kukice (T. 1 : 1) vis. 12 cm, šir. 15 cm.

Dvije brončane križne ataše dužih vertikalnih krakova, proširenih krajeva, na kojima su sačuvane tri veće raskovane zakovice (T. 1 : la, b), vis. 9,5 cm, šir. 6,2 cm.

¹ Š. Ljubić, Bukovac Veliki, Popis arheološkog odjela Nar. zem. muzeja u Zagrebu, I, 1, 1889, p. 58, T. VIII: 1-2.

Dva brončana punolijevana obruča (nanogvice), neznatno rastavljenih krajeva s krupnim polukružnim zadebljanjima između kojih su po tri urezane linije (T. 1 : 2-3), pr. 13,5 cm.²

U sklopu studije o brončanim posudama, okosnicu o porijeklu, razvoju i rasprostiranju kotlića s križnim atašama dao je G. v. Merhart, a na njih se osvrću i brojni autori u okviru analize materijala kako kasnog brončanog tako i starijeg željeznog doba ili pak u radovima posvećenim problematici prehistorijskih kovinskih posuda³. Merhart kotliće s križnim atašama dijeli na osnovu tipološko-kronoloških značajki u nekoliko grupa, koje se vremenski razlikuju, a u najmlađi tip, od nosno grupu C, svrstava kotliće poluloptastog oblika, zaobljenog ili sasvim neznatno naglašenog dna, sa po dva polukružna tordirana ili glatka provijesla i parom rastavljenih ili spojenih križnih ataša dužih vertikalnih krakova proširenih krajeva⁴. Fundus kotlića s lokaliteta u Sloveniji obrađuje F. Starè, gdje su kotlići grupe C ujedno i najbrojnije zastupljeni, nadopunivši tako Merhartovu kartu rasprostriranja posuda ovog tipa njemu tada poznatim i dostupnim primjercima⁵. Kotliće s nalazišta Istre, koji se također po svojim tipološkim značajkama; u većini slučajeva uklapaju u grupu C po Merhartu, navodi J. Mladin⁶. Oslonimo li se dakle na radove i tipološke karte citiranih autora, uočavamo da se za mlađi tip kotlića, grupu C, ishodišno područje može fiksirati u istočno i jugoistočno alpsko područje, za razliku od starijih tipova kotlića s križnim atašama, čije porijeklo treba tražiti na prostoru Karpatske kotline⁷. Zanimljiva je činjenica da se pojedini oblici brončanih posuda, npr. vedra tipa Kurd ili pak stariji tipovi kotlića s križnim atašama, gube s matičnog područja Karpatske kotline gdje su čest inventar za trajanja kulture polja sa žarama, da bi se njihova proizvodnja u halštatsko vrijeme obnovila na istočnoalpskom području, pa tako pojedini oblici, dakako modificirani, traju veoma dugo u neprekidnom slijedu.

Kotlić iz Sv. Petra Ludbreškog, s obzirom na oblik provijesla i križnih ataša, pripadao bi grupi C po Merhartovoj tipološkoj podjeli. Donji dio kotlića nije sačuvan, pa o njegovim tehničkim i dekorativnim detaljima ne možemo govoriti, iako na osnovu ataša, kako je navedeno, možemo zaključiti da je bio poluloptastog oblika. Upravo taj dio kotlića gotovo redovito nosi pečat individualnosti, što je uobičajena pojava kod lijevanih posuda naknadno dorađivanih raskucavanjem. Interesantno je također napomenuti da su krajevi provijesla kod kotlića ovog tipa najčešće formirani u obliku slova S ili stiliziranih ptičjih (pačjih)

² Kratice: vis. visina, šir. širina, pr. promjer.

³ G. v. Merhart, Studien iiber einige Gattungen von Bronzegefäßen, Festschrift d. Röm.-Germ. Zentralmuseums in Mainz II, 1952, p. 4 sqq. — H. Müller-Karpe, Zur Typologie und Verbreitung urnenfelderzeitlicher Kreuzattaschenkessel, *Archaeologia Geographica* 3/4, 1952, p. 49 sq., Karte (karta) 2. — F. Starè, Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije, *Zbornik Filozofske fakultete* II, 1955, p. 111 sqq. — H. Hencken, Tar-

quinia, Villanovans and early etruscans, *Bulletin* 23, II, American School of Prehistoric Research, 1968, p. 509 sq., fig. 473. — J. Mladin, Brončane posude i šljemovi iz Istre, *Diadora* 7, 1974, p. 39 sq.

⁴ G. v. Merhart, o.c, 5 sq., p. 64 sq.

⁵ F. Starè, o.c, p. 111 sqq., p. 143 sq.

⁶ J. Mladin, o.c, p. 39 sqq., p. 71 sq.

⁷ G. v. Merhart, o.c, p. 12 sq., Karte (karta) 1. — H. Hencken, o.c, p. 49, Karte (karta) 2. — F. Starè, o.c, karta (Karte) 1. — J. Mladin, o.c, p. 37; karta (Karte) 1.

glavica, dok ludbreški primjerak završava jednostavnom kukicom, što je inače karakteristično za starije tipove ove vrste posuda, a što je vidljivo i na primjercima kotlića Merhartove grupe B 1, iz Škocijana (Slovenija) i Dubravice kod Požarevca (Srbija)⁸. Na temelju grobnih cjelina u kojima nalazimo prisustvo kotlića grupe C, može se zaključiti da su oni dugo u upotrebi, stoga ne predstavljaju materijal pogodan za precizno datiranje. Analizirajući popratnu građu objavljenih kotlića, bilo onih s rastavljenim ili spojenim križnim atašama dužih vertikalnih krakova proširenih krajeva, uočavamo da se javljaju združeni s materijalom Ha C i Ha D stupnja⁹. Premda je teško naći istovjetne primjerke kotlića, kako smo naveli radi naknadnog dorađivanja ove vrste posuda, najbliže analogije za ludbreški kotlić nalazimo na lokalitetima u Sloveniji i Istri, pa usporedimo li npr. detalje, odnosno ataše i provjesla, samo kotlića iz Stične, Magdalenske gore ili Nezakcija i Picuga, sličnosti su evidentne¹⁰. Kako smo napomenuli, grob je sadržavao i dvije punolijevane masivne nanogvice s krupnim polukružnim zadebljanjima. Nanogvice kao i narukvice ovog tipa također su vrlo brojne unutar materijala Ha D horizonta na lokalitetima u Sloveniji, ali za razliku od njih ludbreški primjerci znatno su grublje i masivnije izvedbe, premda u osnovi pripadaju istom modnom trendu. S obzirom na masivnost i rustičnost izvedbe, našim bi primjercima najbližije bile nanogvice iz Podzemelja, Vača i Volčjih njiv¹¹.

Kako smo naglasili, grob nije u cijelosti sačuvan i za sada pripada osamljenom nalazu, zbog neistraženosti nekropole ovog lokaliteta. Valja, međutim, istaći da je u Sv. Petru Ludbreškom sistematski istraženo veliko naselje, za sada neobjavljeno, s kontinuitetom življenja od 8. do 4. stoljeća prije n. e. Glavnina materijala s ovog naselja pripada upravo vremenskom periodu u koji smo uvrstili i nalaze iz ovog groba, tj. drugoj polovici 6. stoljeća prije n. e.

⁸ F. Starè, o.c., T. II: 4. — M. Kosorić, *Prastorijski bronzani kotao iz okoline Požarevca*, *Starinar n. s.* XV—XVI, 1964-65, p. 191 sq., fig. 14.

⁹ Kao primjer navodimo samo nekoliko grobnih cjelina Ha C i Ha D stupnja, u kojima se javljaju i kotlići grupe C: Hallstatt, grob 600 (K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, *Association Internationale d'Archéologie Classique*, Monographie I, 1959, p. 132 sq., T. 112-113), Sv. Lovrenc (F. Starè, *Grob z bronastim kotličkom iz Sv. Lovrenca*, *Arheološki vestnik VI*, 2, 1955, p. 284 sqq., T. I), Magdalenska gora, tum. II, grob 13 (S. Gabrovec, *Halštatske čelade jugovzhodnoalpskega kroga*, *Arheološki vestnik*

XIII-XIV, 1962-63, p. 308, T. XIV-XVI), Dolenjske Toplice, tum. V, grob 17, 33 (B. Teržan, *Certoška fibula*, *Arheološki vestnik XXVII*, 1977, p. 401 sq., T. 29-31; T. 38).

¹⁰ S. Gabrovec, o.c., T. VII: 8; XV: 2. — F. Starè, *Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije*, *Zbornik Filozofske fakultete II*, 1955, T. XXVI: 2. — J. Mladin, o.c., T. XLV: 3-3a; LXIV: 6-7.

¹¹ J. Dular, *Podzemelj*, *Katalogi in monografije* 16, 1978, T. VII: 1-2. — F. Starè, *Vače*, *Arheološki katalogi Slovenije* 1, 1955, T. LXXIII: 1-2. — S. Gabrovec, *Ilirska gomila v Volčjih njivah*, *Arheološki vestnik VII*, 1956, T. XXIII:3.

POPIS I SADRŽAJ TABLE*
TAFELVERZEICHNISTabla 1
Tafel 1

1-3, Sv. Petar Ludbreški, oštećeni grob (beschädigtes Grab). — Mj. (M.) : 1 : 2.

* Crteže izradio V. Mažuranić, na čemu se najljepše zahvaljujem.

ZUSAMMENFASSUNG

EIN GRAB DER ALTEREN EISENZEIT AUS SV. PETAR LUDBREŠKI

Das Grab in Sv. Petar Ludbreški (Nordwestkroatien) wurde schon im Jahre 1897 entdeckt. Es enthielt Teile eines Bronzebeckens, beziehungsweise einen Griffbügel und zwei Kreuzattaschen mit vertikalen Armen und verbreiterten Endungen (T. 1 : 1-la, b), ferner zwei massive geknotete Fuftringe mit etwas auseinanderstehenden Enden (T. 1 : 2-3), und eine Halskette, die jedoch nicht erhalten ist. Über die Art der Bestattung und die Struktur des Grabes besitzen wir keine Angaben. Ebenso kann man leider auch über Material und Form der Perlen der Halskette nichts bestimmtes sagen.¹

Im Rahmen des Studiums von Bronzegefäßen hat G. v. Merhart grundlegende Angaben über Herkunft, Entwicklung und Verbreitung von Becken mit Kreuzattaschen gegeben, und auch zahlreiche andere Autoren nahmen im Rahmen einer Analyse des Materials aus der älteren Eisenzeit darauf Bezug. Dazu gesellen sich noch Arbeiten, die der Problematik der vorgeschichtlichen Metallgefäße gewidmet sind.³ Merhart teilt die Becken mit Kreuzattaschen aufgrund ihrer typologisch-chronologischen Merkmale in einige Gruppen ein, die sich zeitlich voneinander unterscheiden. Zum jüngsten Typ, beziehungsweise zur Gruppe C, zählt er Becken mit Rundboden und zwei halbkreisförmigen, tordierten oder glatten Griffen, und einem Paar getrennter oder verbundener Kreuzattaschen mit verlängerten vertikalen Armen und verbreiterten Endungen.⁴

Den Bestand an Becken der Gruppe C aus Jugoslawien haben F. Starè (Slowenien) und J. Mladin (Istrien) bearbeitet, wobei sie Merharts Verbreitungskarte von Gefäßen dieses Typs ergänzten und vervollständigten.⁵ Wenn man von den Arbeiten und typologischen Karten der erwähnten Autoren ausgeht, so kann man feststellen, daß für die Gruppe C der Kreis des östlichen und südöstlichen Alpenraumes als Ursprungsgebiet fixiert werden kann, zum Unterschied vom älteren Beckentyp mit Kreuzattaschen, dessen Ursprung im Gebiet des Karpatenbeckens gesucht werden muß.⁷

Das Becken aus Sv. Petar Ludbreški gehört nach der Form des Griffbügels und der Kreuzattaschen zu der Gruppe C nach Merharts typologischer Einteilung. Der untere Teil des Beckens ist nicht erhalten, so daß man über seine technischen und dekorativen Merkmale nichts sagen kann, obzwar man aufgrund der Attaschen, wie schon erwähnt worden ist, darauf schließen kann, daß es sich um einen Rundboden gehandelt hat. Interessant ist auch die Tatsache, daß die Enden des Griffbügels beim Ludbreger Becken hakenförmig sind, was sonst für die älteren Typen von Kreuzattaschenbecken charakteristisch ist, während sie bei Becken der jüngeren Gruppe am häufigsten S- oder Vogelkopfform haben.⁸

Aufgrund von Grabfunden kann man darauf schließen, daß Becken der Gruppe C lange in Gebrauch waren, und daher für eine präzise Zeitbestimmung als Material nicht in Frage kommen. Sie treten in Vergesellschaftung mit Material der Ha C und Ha D Stufe auf.⁹ Die nächsten Analogien für das Ludbreger Becken finden wir in slowenischen Lokalitäten, und wenn man Details, beziehungsweise die Attaschen und Griffbügel von Becken aus Stična, Magdalenska Gora oder Nesactium und Picugi vergleicht so ist die Ähnlichkeit augenfällig.¹⁰ Wie schon erwähnt, enthielt das Grab auch zwei massive geknotete Fufiringe. Fufiringe und Armringe dieses Typs sind ebenfalls als Material des Ha D Horizontes an slowenischen Lokalitäten sehr zahlreich, aber die Ludbreger Exemplare sind zum Unterschied von ihnen von viel größerer und massiverer Ausarbeitung, wenn sie auch im Grunde demselben Modetrend angehören. Im Hinblick auf die massivere Ausarbeitung sind unseren Exemplaren Fufiringe aus Podzemelj, Vače und Volčje Njive am ähnlichsten.

Wie schon betont wurde, ist das Grab nicht zur Gänze erhalten und muß als vereinzelter Fund gelten, da die Nekropole dieser Lokalität noch nicht erforscht ist. Es muß jedoch hervorgehoben werden, daß in Sv. Petar Ludbreški eine große Ansiedlung zwar systematisch untersucht, aber noch nicht publiziert worden ist, deren Kontinuität vom 8. bis zum 4. Jahrhundert andauerte. Der Großteil des Materials aus dieser Ansiedlung gehört eben demjenigen Zeitabschnitt an, in der wir die Grabfunde datieren, d.h. in die zweite Hälfte des 6. Jahrhunderts vor Ch.

